№ 140 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 30 1902 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 30 № 140

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Կիրակի. յունիսի 30-ին, Թամամշեան ս. Աստուածածնի եկեղեցում (Միքայէլեան փողոց, րէալական ուսումնարանի հանդէպ) լինելու է պատարագ եւ ապա հոգեհանգիստ

ԱՆՆԱ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԷՄԻՆԵԱՆՑԻ

մահվան տարելիցի առիթով, որի մասին յայտնում են հանգուցեալի մայրը, եղբայրը եւ որդիները։ Պատարագը սկսվելու է առաւօտեան ժամի 10-ին, իսկ հոգեհանգիստը—11½-ին։ 2—2

Տէր-Գէորգ աւագ քահանայ Աբուլեան, Տէր-Յովսէփ քահանայ իր եղբօր Կարապետի, իր մայր Աննա Աբուլեանի հետ եւ ազնուական Իսահակ Աղամեան Բաղբէուր Մէլքեան ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց ծանօթներին եւ բարեկամներին առաջինի եղբօր, երկրորդ երկուսի հօր, երրորդի ամուսնու եւ վերջինի աներոջ

ՍԻՄԷՕՆ ԱԲՈՒԼԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ծանր եւ երկարատեւ հիւանդութիւնից յետոյ։ Ամբիծքը աեղի կունենայ յունիսի 30-ին, երեկոյեան 7 ժամին։ Հանգուցեալի յուղարկաւորութիւնը կը կատարվի երկուշաբթի, յուլիսի 1-ին, իր սեփական բնակարանից (ս. Գէորգի խուլ փողոց, № 21) դէպի Մէյդանի ս. Գէորգ եկեղեցին։ Թաղումը—Խօջիվանքի գերեզմանատանը։ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Եւրոպական մտքից եւ գրականութիւնից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Մի քանի ժամանակ է ահա, առաւօտեան, լրագիրները նայելիս, ես անդադար հանդիպում եմ առանձին տեսակ լուրերի։ Փոքրիկ են այդ լուրերը. սովորաբար տպվում են նրանք մանր տառերով, ուրիշ խօսքերով—անկարեւորներից են։ Շարվում են նրանք առօրեայ մանր-մունր դէպքերի հետ. տեսնում էք, քաղաքի այս ինչ ծայրում գողերը տարել են մի քանի ռուբլու իրեր, այս ինչ տեղում կտրել են այս ինչ մարդու գրպանը. մի ուրիշ անկիւնում Թեթեւ հրդեհ է եղել, որ հանգցրել են տնային միջոցներով կամ թէ հարբածի մէկը մի ուրիշի խփել է դանակով։ Յանցանքների այդ մանր-մունր տարեգրութիւնների մէջ ես նկատում եմ իմ յիշած առանձին տեսակ լուրերի շարքը։ Այն, ինչ պատմվում է այդ լուրերի մէջ, նոյնպէս յանցանք է։ Եւ վերջին ժամանակներում որքան շատացել է նա Թիֆլիսում։

Եւ այդ յանցանքը արձանագրվում է միշտ մի եւ նոյն բառերով, ստէրէօտիպ ձեւով։ Այս ինչ փողոցում, այս ինչ տան դռների մօտ, գտնված է մի ընկեցիկ երեխայ. մի կտոր Թղթի վրա գրված է, թէ երեխան այսքան ամսական է, մկրտված է, անունն է այս կամ այն։

Ահա այս տեսակ լուրերն են, որ վերջին ժամանակներում յաճախ են կրկնվում լրագիրների փոքրիկ, մանր տառերով տպված լուրերի մէջ։

Ծնողական յանցանք—այս խօսքերն իրանքիրանց ձեւակերպվում մեր մտքի մէջ, երբ կարդում ենք այդ լուրերը։ Յանցանք չէ՞։ Հարցրէք ձեր բարոյական հասկացողութիւններից եւ ուրիշ պատասխան չէք ստանայ։ Յանցանք, այո՛։ Մարդկային յանցանքներ կան, որոնք երբեմն ընդունում են համաճարակի կերպարանք։ Եւ ընկեցիկ երեխաների մասին ես այնքան շատ լուրեր եմ կարդացել վերջին ժամանակներում, որ Թւում է ինձ, Թէ ծնողական այդ յանցանքը այժմ Թիֆլիսում համաճարակի նման է տարածված։

Մտածեցէք, քանի քանի անմեղ փոքրիկներ ընկնում են փողոցի փոշիների մէջ. եԹէ այդտեղ, այդ փոշիների մէջ, նրանք չեն ոչնչանում, եԹէ նրանց բարձրացնում է փողոցի ոստիկանը եւ ուղարկում է «ըստ պատկանելոյն», այդ դեռ չէ նշանակում Թէ մանուկը երջանիկ է։ Նա կը մեծանայ, իբրեւ ընկեցիկ, իբրեւ մի դժբաղդ մարդ, որ ոչ հայր է ճանաչում, ոչ մայր, ոչ ազգական ունի, ոչ խնամատար։ Ի՞նչ կը լինի նրա դրուԹիւնը հասարակուԹեան մէջ, ինչ կը լինի նրա սիրտը կրծքի տակ—աւելորդ է ասել, դուք շատ լաւ գիտէք բոլորը։

Ծնողական յանցանքը, սակայն, այս սահմաններից մէջ չէ մնում։ Դեռ շատ երջանիկ են այն փոքրիկները, որոնք մեծ քաղաքի փողոցների սալայատակի վրա ընկնելով են իրանց գոյուԹիւնը յայտնի դարձնում, շատ երջանիկ են նրանք, որ տեղ են բռնում լրագրի մանր լուրերի մէջ, փոքրիկ տառերով են յայտարարվում հասարակուԹեան։ Քանիսները կան, որոնք կորչում են անյայտ, անանուն։ Քանիսները աշխարհի լոյսն էլ չեն տեսնում, սպանվում են մօր արգանդի մէջ. քանիսները միայն մի քանի օր են մեր օդը շնչում եւ մահանում են ծնողական խեղդող ձեռքերի մէջ։ Քանիսները անխնամ, երեսի վրա մնալուց են մեռնում։

Յանցանքը տեղի ունի ամեն օր։ Ամեն օր, ծածուկ, անյայտ, կորչում են մանուկներ։ Եւ երբ հազարից մի անգամ բռնվում են յանցաւոր ծնողները, երբ օրէնքը պատժում է այդ յանցաւորներին, մենք հանգստացնում ենք մեր խիղճը, մենք լաւ գիտենք, որ այդպէս էլ հարկաւոր է։

Յանցանքը պէտք է պատժել—մի հին, սուրբ ճշմարտուԹիւն է սա։ Եւ եԹէ մեր ձեռքը գար մի գերբնական, աքանչելի կարողուԹիւն, բոլոր յանցաւոր մայրերին կամ հայրերին գտնելու կարողուԹիւն, մենք կը պատժէինք ամենքին, ամեն օր, ամեն ժամ կը պատժէինք։

Կը պատժէինք, խորապէս համոզված լինելով, որ դա մեր բարոյական պարտքն է։ Կը պատժէինք, որովհետեւ այդպէս է մեզ հրամայում օրէնքը. ոչ միայն այն օրէնքը, որ գրված է, որ պետուԹիւնն է սահմանել, այլ եւ նա, որ դարերի սկզբից է կազմվել, մարդկուԹեան հետ հազարաւոր տարիներ կեանք վարել, եկել եւ հասել մեր օրերին։

Ժայռի պէս հաստատ, անխորտակելի օրէնքներ կան մարդկուԹեան մէջ։ Վերցրէք մի բարբարոսական երկիր, մի ասիական բռնակալուԹիւն, ուր ժողովուրդը դարերից ի վեր դեռ չէ կարողացել գրաւոր, ամենքի համար մի օրէնք մշակելու կարողուԹեան հասնել։ Այդ տեղերում սանձարձակ կամայականուԹիւնն է տիրում։ Բայց չէ կարելի ասել, Թէ այդտեղ չը կայ կատարելապէս ոչ մի օրէնք։ Ո՛չ։ Բարոյական հասկացողուԹիւնները դարերի ընԹացքում նուիրագործել են կանոններ, որոնք օրէնքի պարտադիր ոյժն ունեն հասարակուԹեան մէջ։ Եւ նրանց հպատակվում են ամենքը, նրանից ազատվել չէ կարելի։

Այս տեսակ դարաւոր, անգիր, աւանդական օրէնքներ գոյուԹիւն ունեն եւ բոլոր այն երկիրներում, որոնք կառավարվում են գրված օրէնքներով։ Գրված օրէնքները կատարելագործվում են ժամանակի ընԹացքում, յարմարվում են կեանքի պահանջներին, նոր աշխարհայեացքներին։ Բայց աւանդականը, անգիրը ստակալի անշարժուԹիւն ունի, նա չէ փոխվում, նա խառնված է ժողովրդի արեան հետ։

Եւ ահա ինչ է տալիս բարոյականուԹեան մշակած օրէնքը, նա, որի հետ ապրել են ոչ միայն մեր հայրերը, այլ եւ մեր հայրերի հայրերը, պապերի պապերը։

Ես տեսնում եմ փողոցում սոսկալի դժբաղդուԹեան մատնված մի աղքատ։ Իսկոյն իմ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՄՏՔԻՑ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

III

Լոմբրոզօն ոճրագործուԹեան դէմ կռուելու միջոցների մասին խօսելիս՝ ուշադրուԹիւն է դարձնում այն կարեւոր հանգամանքի վրա Թէ՝ «ոճրագործական էներգիան» ինքնատիրապետուԹեամբ եւ առողջ ու նպատակայարմար ղեկավարուԹեամբ ո՛րպիսի օգտակար ձեռնարկուԹիւնների կարելի է ծառայեցնել։ Նա յիշեցնում է Թէ՝ այն նշանաւոր անձնաւորուԹիւնները, որոնք ժամանակին գտել են Աւստրալիայի եւ Ամերիկայի զանազան մասերը—ընդհանրապէս ծովային աւազակներ եւ ոճրագործներ են եղել, որոնք իրանց հայրենիքում սոսկալի չարիքներ կարող էին առաջացնել. սակայն հայրենիքից դուրս՝ գիւտեր են արել եւ կուլտուրական խոշոր ծառայուԹիւններ մատուցել մարդկուԹեան։

Հետեւաբար՝ բարենպաստ հանգամանքներում մեծ երաշխաւորուԹիւն կայ ոճրագործների եռանդը յղկել եւ մարդավայել նպատակների ծառայեցնել։ Իսկ Թէ այս «անմեղ մեղաւորները» երբեմն ինչպիսի արտասովոր ոյժ, ինչպիսի ապշեցուցիչ եռանդ են ցոյց տալիս—սա արդէն երեւում է ամեն մի «ըմբոստ» ոճրագործի արարքներից եւ կեանքի ընԹացքից։

Աւելորդ չենք համարում մի քանի խօսք ասել այս տեսակ «ըմբոստներից» մէկի մասին, որ համեմատաբար նոր է եւ վերին աստիճանի ինքնատիպ եւ որը մի-երկու ամիս առաջ ահագին աղմուկ էր հանել ամբողջ Եւրոպայում։

Դա Ջուզեպպէ Մուզոլինօն է։

Բաւական է ասել, որ Մուզոլինօն իտալացի է, մանաւանդ կալաբրիացի։

Իտալիան իր կլիմայական եւ տնտեսական-սօցիալական պայմաններով ոճրագործուԹեան կլասիքական հայրենիքն է։ ԱղքատուԹիւն եւ կղերականուԹիւն—ահա այն անսպառ եւ վրտանգաւոր աղբիւրները, որոնք իտալական գեղածիծաղ երկնքի տակ, ինչքան էլ բնական, նոյնքան ողբերգական հետեւողականուԹեամբ, դարերից ի վեր սնունդ են տալիս զարհուրելի ոճրագործուԹեան։ Չափազանց անմխիԹար է մանաւանդ հարաւային Իտալիայի, Կալաբրիայի եւ Սիցիլիայի դրուԹիւնը—չքաւորուԹեան ճանիքը եւ անսիրտ կղեր՝ սեւաքօղ Թաթը լափում, յօշոտում են հարաւային իտալացու կենսունակուԹիւնը եւ առանց այն էլ տգէտ, կոպիտ եւ արիւնարբու լեռնականների մէջ գոյուԹեան մի սոսկալի կռիւ առաջացնում։ Այստեղ կարելի է հանդիպել միայն յղփացածների եւ վտիտների, հարուստների եւ աղքատների—միջին դասակարգը բառի բուն նշանակուԹեամբ բացակայում է։

Ահա Թէ ո՛րտեղի ծնունդն է Մուզոլինօն։ Կալաբրիայի սօցիալական պայմաններից աւելի զգալի չափով տեղական բնուԹիւնը՝ բարձրբերձ, մուԹ եւ անտառապատ լեռները, յոխորտացող, սէգ եւ վերամբարձ ժայռերն են դրել իրանց դրօշմը այս տարօրինակ ոճրագործի հոգու վրա։

Մուզոլինօն Թէեւ Լուկկայի դատարանում, ուր երկու ամսից ի վեր քննվում էր նրա գործը, իրան ազնուական էր ձեւացնում, այնուամենայնիւ կալաբրիացի մի հասարակ գինեվաճառի որդի է։ Նա այժմ քսան եւ վեց ամեայ հասակումն է եւ վերջին հինգ տարվայ ընԹացքում 20 սպանուԹեան փորձեր է արել, որոնցից վեցը մահվամբ են վերջացել։

1898-ին մի սիրահարական արկածի հետ կապված սպանուԹեան պատճառով՝ նա 21 տարվայ բանտարկուԹեան է դատապարտվում։ Բայց երկու ամսից յետոյ նրան աջողվում է փախչել բանտից։ Այս փախուստի պատմուԹիւնը բաւական ռոմանտիքական է եւ նա սիրում է Թէ իր պաշտպան իրաւաբանների եւ Թէ դատաւորների առաջ յաճախ պատմել այդ։ Նա սկզբում առանձնարանումն էր, ուր օրերով չարունակ ոչ ուտում եւ ոչ խմում էր։ Այս պատճառով կարճ ժամանակի ընԹացքում այնպէս է մաշվում եւ հիւանդանում, որ նրան նոյն իսկ մեռածի տեղ են դնում։ Հետեւանքն այն է լինում, որ նրան տեղափոխում են մի ուրիշ սենեակ, ուր նա գոնէ երկու ուրիշ բանտարկեալների ընկերակցուԹիւնն է վայելում։ Այստեղ, մի օր, երազում յանկարծ երեւում է նրան ազատարար հրեշտակը եւ ցոյց է տալիս պատի վրա մի տեղ։ ԱրԹնանալուց յետոյ Մուզոլինօն քննում է այդ տեղը եւ տեսնում է, որ ներքուստ դատարկ է։ Նա իսկոյն մի մեծ անցք է բաց անում եւ իր երկու ընկերների հետ փախուստ է տալիս։

Իր դատապարտուԹեան վերոյիշեալ վճիռը լսելիս՝ Մուզոլինօն նկատել էր դատաւորներին—«Ես դեռ 21 տարեկան եմ. դուք ինձ էլի այդքան տարի էք տալիս։ Աղօթեցէք բարձրեալին, որ ես բանտում մեռնեմ»։

Այս խօսքերի մէջ արդէն ամփոփված է այն խորհրդաւոր սպառնալիքը, որ նա անում է իր հակառակորդներին։ Եւ յիրաւի։ Բանտից դուրս գալուց յետոյ նա սարսափահար է անում իր Թշնամիներին—մի քանիսին սպանում եւ չարերին վիրաւորում է։

Իտալական կառավարուԹիւնը ահագին ծախսեր է անում եւ ամեն ջանք գործ է դնում բռնելու այս վտանգաւոր «աւազակին» եւ մարդասպանին. բայց երկար ժամանակ չէր աջողվում. եւ մի անակնկալ պատահմունքով է նա միայն ընկնում ոստիկանուԹեան ձեռքը։ Այնուհետեւ, ի հարկէ, նա անկարող էր որ եւ է հնարքով դուրս սպրդվել. ոստիկանուԹեան եւ ամբողջ կառավարուԹեան համար սա մի նշանաւոր «գիւտ» էր, որի համեմատ էլ պահպանուԹեան արտասովոր միջոցներ են ձեռք առնում նրա դէմ։ Այսպէս՝ 50 կարաբինիերով են նրան Լուկկա տարել. իսկ դատաստանական շինուԹեան հրապարակը շարունակ բռնված է եղել մի խումբ հեծելազօրքով։ Բացի դրանից Մուզոլինօի համար յատուկ մի առանձնարան են շինել, որի գլխաւոր հսկողը իտալական բոլոր բանտերի ընդհանուր վերատեսուչն է։

Մուզոլինօն, որ առանց այն էլ վերին աստիճանի մեծամիտ է եւ ինքնասէր, այս տեսակ արտակարգ միջոցներից, ի հարկէ, երես է առնում եւ երբեմն իր յանդգնուԹիւնների եւ տարօրինակ կամայականուԹիւնների մէջ ոչ մի սահման չէ դնում։ Նրա մեծամտուԹեանը մեծ զարկ է տալիս նաեւ հասարակաց կարծիքը, որ այսպիսի դէպքերում, ինչպէս յայտնի է, տրամադիր է զանազան առակներ ստեղծել եւ չափազանցուԹիւնների մէջ ընկնել։ Մանաւանդ կանայք յետ չեն մնում ամեն յարմար րոպէին իրանց համակրանքը՝ բերանացի կամ գրաւոր կերպով յայտնել այս «կտրիճ եւ աներկիւղ հերոսին»։ Եւ անկասկած Մուզոլինօն համարում է իրան մի հերոս, որ մարտնչում է յանուն արդարուԹեան։ Լուկկա տանվելուց առաջ նա պահանջում էր Թոյլ տալ իրան ներկայանալ Թագաւորին եւ յայտնել, որ իր կա-

մէջ խօսում է բարոյական օրէնքը—ես պարտաւոր եմ օգնել նրան։ Եւ հանում եմ գրպանիցս մի կամ երկու գրօշ, տալիս եմ դժբաղդին։ Պարտքիցս պրծայ, չարունակում եմ ճանապարհս եւ այլ եւս չեմ էլ մտածում աղքատի մասին, թէեւ կարող էի չատ մտածել։ Իմ գրպանում փող կայ, եւ ես կարող էի մի կամ երկու գրօշ[՚]ց աւել տալ։ Ես ունեմ մարդկային լեզու՝ դժբաղդի հետ խօսելու համար։ Կարող էի հարցուփորձ անել աղքատին, կարող էի իմանալ նրա դժբաղդութեան պատճառները. գուցէ նա աշխատել է ուզում, բայց տեղ չէ գտնում, եւ ես կարող էի օգնել նրան այդ բանի մէջ։ Գուցէ նա փողոց է դուրս եկել այն պատճառով, որ տանն ունի հիւանդ եւ ես կարող էի մի բժշկի դիմել՝ օգնութիւն խնդրելու, մի որ է հիւանդանոցի, բարեգործական հիմնարկութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել։

Գուցէ… Շատ եւ անթիւ են այդ գուցէները։ Բայց ես չեմ մտածում դրանց եւ ոչ մէկի մասին, ես գնում եմ, հեռանում եմ, մոռանում ամեն ինչ։

Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ես կատարել եմ իմ պարտականութիւնը։ Բարոյական օրէնքը, հասարակութեան ստեղծած կանոնները ինձ պարտաւորեցնում են մի կամ երկու գրօշ տալ նրան, ով ձեռք է մեկնում ինձ։ Եթէ ես չը տամ, թէ աղքատը, թէ իւրաքանչիւր հանդիպած մարդը կարող են ինձ ասել. «Ամօթ քեզ, այդպէս հագնված մարդ, եւ փող էլ չէ տալիս»։ Ես վախում եմ եւ պիտի վախեմ այդ կարծիքից եւ տալիս եմ իմ գրօշները, պիտի տամ։ Իսկ մտածել «գուցէ»-ների մասին ոչ եւ ոչ մի բան ինձ չի պարտաւորեցնում։ Ես չեմ մտածում, եւ հարցուփորձ չեմ անում։ Աղքատի դրութեան մէջ մտնող, նրա բոլոր հանգամանքները իմացող, նրան իրական օգնութիւն հասցնողներ լինում են։ Բայց դրանք հասուն կատար անձնաւորութիւններ են, դրանք սուրբեր են։ Իսկ ես սուրբ չեմ, այս բանը ես խոստովանում եմ հրապարակով եւ գնում եմ իմ գործին։

Սուրբ չեմ, այո բայց օրինաւոր մարդ եմ, մէկը այն բիւրաւորներից, որոնք ինձ նման են կատարում իրանց պարտքը դէպի աղքատը, այնքան ճիշտ այնպէս, ինչպէս օրէնքն է սահմանել։

Ահա նոյն այդ օրինաւոր մարդու պարտաւորութիւնն էլ ցոյց եմ տալիս ես այն դէպքում, երբ իմ առջեւ կանգնած է յանցաւոր ծնողը։ Մի մայր իր երեխային գցել է փողոցում։ Ինչ կանեմ ես, եթէ հանդիպեմ այդ մօրը—Կը զզուեմ նրանից, բայց մի հրէշաւոր այլանդակութիւնից. Ցանգառը, այսինքն գազանն, չօրինաւոր սիրոյ, պոռնկութեան պտուղ է այդ քնեցնելը։ Ես հասկանում եմ ոչ այնպէս որ եւ է բացատրութեան, առանց յանցաւորապէս մի խօսք անգամ լսելու։ Եւ իմ բարոյական հասկացողութիւնը վիրաւորված է. եւ վրդովված

եմ մինչեւ իմ օրինաւոր սրտի խորքը։ Եւ առաջին բանը, որ կարող է եւ պիտի բաւարարութիւն տար ինձ, մի հատ է միայն—պատժել…

Բայց դնենք թէ այդ դժբախտ մայրերից մէկն ու մէկը պատմում է ինձ իր պատմութիւնը։ Դնենք թէ ես այնքան զսպում եմ իմ, մի օրինաւոր մարդու, վրդովմունքը, որ լսում եմ նրան մինչեւ վերջ։ Ի՞նչ եմ ես ասում նրան։

Ահա մի խաբված կին։ Խաբողի անունը յայտնի է, խաբողը ապրում է այս ինչ տեղը, նա անօգնական է թողել իր խաբած կնոջը եւ ոչինչ պարտականութիւն չէ ճանաչում։ Լսում եմ այդ—եւ հանդարտ ու անվրդով եմ։ Գիտեմ, որ դա բնական բան է. գիտեմ, որ դա աշխարհի կարգ է. եւ եթէ վաղը ես ինքս էլ լինեմ խաբողի դրութեան մէջ, ամենեւին չեմ կարմրի։ Ես դարձեալ կը մնամ թէ իմ աչքում եւ թէ հասարակութեան աչքում մի օրինաւոր, նոյն իսկ չատ օրինաւոր մարդ։

Ահա մի մայր, որին աղքատութիւնն է հասցրել այս յանցանքին։ Տանջվում է նա սոսկալի կերպով. ապրուստ չունի, օգնութիւն չունի. ինձպէս օրինաւոր մարդիկ գրօշներ են տալիս, երբ նա փողոցում հեծում է, դողում։ Իսկ երեխաները չատ են։ Քաղցր են նրանք, մայրը սիրել գիտէ, բայց անճարութիւնը երկաթէ մամուլի մէջ է գցել նրան, խեղդում է, ջարդում նրան։ Եւ նա չատ է տանջվել, չատ է լաց եղել, մինչեւ որ կամ արգանդի մէջ է սպանել նրան, կամ մի քանի ժամ է թոյլ տուել աշխարհի վրա ապրել, կամ, վերջապէս, բերել է, փողոցը գցել։ Լսում եմ այդ մարտիրոսութիւնը, բայց չեմ հաշտվում դժբախտ մօր հետ։ Բարոյական օրէնքը ինձ ասում է. «քանի դար է, որ ես կրկնում եմ թէ դա յանցանք է»։ Եւ ես համաձայն եմ այդ օրէնքի հետ, ես չեմ կարող համաձայն չը լինել։ Ես պահանջում եմ, որ այդ մայրը մի հսկայ հերոսուհի լինի, կատարէ անհնարինը, մենակ, իր մերկ, մաշված թեւերով ջարդէ ու դէն գցէ չքաւորութեան պողպատէ լուծը։

Ես ինքս իմ վերաբերմամբ ոչինչ հերոսական պարտաւորութիւն չեմ ընդունում։ Իմ օրինաւորութիւնը ես հէնց նրանով եմ ցոյց տալիս, որ խոստովանում եմ, թէ սովորական մարդ եմ, ոչ սուրբ, ոչ հերոս։ Բայց մի թշուառ մօր վերաբերմամբ ես կը պահանջեմ, անպատճառ կը պահանջեմ, որ նա համ սուրբ լինի, համ հերոս։ Որովհետեւ ես այստեղ դատաւոր եմ եւ դատում եմ ինձ պէս անթիւ օրինաւոր մարդկանց սրբագործած օրէնքով։ Ես այսպէս եմ դատում. գազանն անգամ իր ձագը դէն չէ գցում, ուրեմն մարդը, որ այդպիսի բան անում է, գազանից էլ վատ է։ Գազանի վերաբերմամբ ես պարտաւոր եմ գթասիրտ լինել. իսկ գազանից էլ վատ մի մօր վերաբերմամբ, ի հարկէ, մի այլ զգացմունք չէ կարող լինել, բացի զզուանքից, բացի պատժելու բուռն

տենչանքից։ Ինչ խօսք, որ եթէ ես յօժարութիւն ունենայի լաւ ու խորը մտածելու, կը տեսնէի, որ մի ուրիչ, ահաւոր ճշմարտութիւն էլ կայ ծածկված այստեղ։ Ես, օրինակ, կը տեսնէի, որ մի գազանի եւ մի դժբաղդ մօր մէջ նմանութիւն չը կայ. գազանն ունի ճիրաններ, ժանիքներ, նա յարձակվում է, խլում է, յափշտակում է, նա ահ է ազդում, մինչդեռ մայրը ինձ նման օրինաւոր մարդկանցից կազմված հասարակութեան մէջ միայն կարող է ձեռք մեկնել. իսկ մենք, օրինաւորներս, դատաւորներս, այդ մեկնած ձեռքի մէջ միայն աւելորդ գրօշներ կը դնենք, այնպիսի դրամական միաւորներ, որոնք մեզ չեն ցաւացնի իրանց կորչելով։ Դրանից աւելին—մենք պարտաւոր չենք, մենք հաստատ, անսասան օրէնքներ ունենք…

Տեսնո՞ւմ էք որքան օրինաւոր դատաւորներ ենք…

Մեր այդ պարտաւորութիւնը այստեղ էլ, ինչպէս եւ չատ ուրիչ դէպքերում, հրաշալի է։

Մենք մի բուրժուա ընտանիքում ենք։ Այդտեղ թագաւորում է մի միակ տենչանք—վայելել կեանքի բոլոր քաղցրութիւնները։ Եւ բոլորած է խնջոյքը։ Ոչինչ չէ մոռացված, ոչինչ չէ պակասում։ Ահա այդ տան կինը։ Նա զարդարվում է, նա մի չրջուն մօդային խանութ է, նա օր ու գիշեր վայելքներ է պահանջում, երազում։ Մայրութիւնը նրան միայն սարսափեցնել կարող է։ Ի՞նչպէս, ագեղանալ, տանից ամիսներով դուրս չըգալ, զրկանք կրել մի ինչ-որ երեխայի համար։ Նա չէ ուզում այդ. եւ պատրաստ է մանկասպանը։ Մեր տիկինը կատարում է նրա բոլոր խրատները, ընդունում է նրա տուած դեղերը ամենայն յօժարութեամբ, միայն թէ ազատվի աւելորդ բեռից։ Եւ ինչ է այդ բեռը։ Երեխայ չէ պահելու այդ մայրը, ծիծ չէ տալու, կեղտոտութիւնները չէ լուանալու։ Միայն ծնել… Այդ «անյարմարութիւնից» ազատվելու համար նա դիմում է մանկասպանին։

Սպանվում են մանուկներ, բայց ո՞վ է դատապարտողը։ Ցաճախ ընդունած դեղերից մեռնում է պճնասէր տիկինը։ Եւ ոչինչ դատապարտութիւն։ Հաւաքվում են ազգականները, եկեղեցին փառաւոր հանդէսով թաղում է կեանքի անմիտ զուարճութիւններին զոհված տիկնոջը եւ գուցէ միայն մի քանի խուլ անկիւններում, մի քանի ընտանեկան չրջաններում, խուլ, զգուշված չչունջներով յայտնվում է կարծիք, որ դա լաւ բան չէր, անզգոյշ բան էր։

Իսկ երբ մի խաբված, երեսի վրա մնացած մայր է իր երեխան փողոց հանողը կամ լուռ ու մունջ սպանողը, երբ մի եւ նոյնը անում է չքաւորութիւնից, մարդկանց անսրտութիւնից խեղդվող մի անբաղդ կին, մենք զինվում ենք մեր արդարադատութեան, մեր օրինաւորութեան ամբողջ ույժով, հրէշ ենք հռչակում այդպիսիներին, զզուանք ենք զգում եւ մեր վրդովված, տակն ու վրա դարձած սիրտը հանգստացնելու համար պատիժ ենք պահանջում։ Այսպիսիների վերաբերմամբ մենք գազանային անգթութեան ծայրին ենք հասնում։ Խղճահարութեան ոչ մի հանգամանք։ Թող այդպիսի դժբաղդ մայրերը կոխկռտվեն փողոցի ցեխերի մէջ—մենք միայն հռհռալ կարող ենք խորին բաւականութիւնից։

Օրէնքներ ունենք մենք, օրէնքներ։ Կատարեցինք դրանց ծէսերը, կատարեցինք «օրինաւոր մարդու» բարեխղճութեամբ եւ արդարադատութեամբ, եւ այլ եւս ոչինչ չենք ճանաչում—ոչ հանգամանքներ, ոչ տնտեսական հարցեր, ոչ կեանքի լօգիկա։

Թող կորչի ամեն ինչ, միայն թէ մնան մեր բարոյական օրէնքները եւ մենք նրանցով դատենք խեղճերին, թշուառներին։

Այս են ասում ընկեցիկ երեխաները, լրագրական մի աննկատելի անկիւնում մանր տառերով խօսող այդ փոքրիկները։ Աղքատութիւնից, դժբաղդութիւնից, ընկածութիւնից են դուրս եկել նրանք եւ այդ է պատճառը, որ մենք այսպէս ենք դատում նրանց մասին։

Ես մի ուրիչ անգամ էլ կը մերկացնեմ մեր «օրինաւոր մարդկանցս», դատաւորներիս։

Լ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Кавказъ» լրագրին հեռագրում են Պետերբուրգից, թէ չորեքշաբթի, յունիսի 26-ին կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գոլիցին բաղդ ունեցաւ ներկայանալու Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրին։

—

Թիֆլիսում մի խումբ մարդիկ ամեն օր նորանոր լուրեր են տարածում Թիֆլիսի առաջնորդական թեկնածուների մասին։ Այդ լուրերը բոլորովին անհիմն են։ Մինչեւ այժմ դեռ ոչ ոք չէ հաստատված, իբրեւ առաջնորդ։ Անհիմն է եւ այն լուրը, որ նախկին առաջնորդ Գ. Սուրէնեանց իբր թէ պէտք է գայ պաշտօնով Թիֆլիս։

—

Կարա-Մուրզայի աշխատութիւնների հրատարակութեան համար ստացանք Գետաշէնից ուսուցիչ Քամալ Պետրոսեանի միջոցով աշակերտներից ժողոված, 5 րուբլի, որ նախկին գումարի հետ կազմում է 1175 րուբլի 80 կոպէկ։

—

Յունիսի 21-ին լրացաւ նշանաւոր մանկավարժ Ֆրէբէլի մահվան 50-ամեակը։ Այն մանկական պարտէզները, որ կազմակերպել է Պետերբուրգի Ֆրէբէլեան ընկերութիւնը, այդ օր հանդէսներ կատարեցին ի պատիւ Ֆրէբէլի։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ առաջիկայ չորեքշաբթի օր, յուլիսի 3-ին, նշանակված է Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան

տարած սպանութիւնները յանցանք չեն, այլ մի-մի ակտ յանուն ոմանց եղած արդարութեան։

Նա համարում է իրան ոչ թէ ոճրագործ, այլ ջենտլմեն։ Եւ յիրաւի Մուզօլինօն սիրում է երեւալ Galantuomo-ի դեր խաղալ, բարեկիրթ եւ վայելուչ մարդու սպասողութիւն թողնել. դատաւորներին նա անուանում է «ազնիւ պարոններ»։ Բայց սրա հետ միասին չէ մոռանում յանձն այնպիսի չնորհքներ էլ ցոյց տալ, որոնք ապացոյց են թէ նրա մէջ կայսերական կողմնակութիւնը չատ աւելի ուժեղ է, քան թէ ջենտլմենութիւնը, որ միւսդամ արտայայտել է եւ դիւահարութեան։ Այսպէս նա իր մասին չատ անգամ երրորդ դէմքով է խօսում եւ չէ զլանում անգամ դատարանում իրան յիւտզօ անէ համարել։ Երբ որ նախագահը նրան երկար է հարցաքննում, նա ուղղակի զանգատվում է, թէ դրանով իրան ձանձրացնում է. եւ նեղ դրութիւնից դուրս գալու համար՝ նա իրական իւլեանութեամբ բացայայտօրէն յայտարարում է—«Ես Նիսոտը յանձնում եմ էքսպերտներիս»։ Նախագահը չարունակում է հարցուփորձը—բայց ոչ մի պատասխան։ Եւ եթէ նրան ամեն տեսակ ճարտարութեամբ մեղադրում են, աշխատում է ապաստանել...

Բայց կոպտութիւնից եւ հիւանդոտ մեծամտութիւնից աւելի ուշագրաւ է Մուզօլինօյի

անընկճելի յամառութիւնը։ Հէնց դատավարութեան առաջին օրից նա ցոյց տուեց այս յամառութիւնը։ Նա հրաժարվում էր բանտարկեալի համազգեստով երեւալ դատարան, այլ պահանջում էր «բարեկիրթ մարդու սովորական չորը»։ Օրինական հրահանգներով արգելվում էր այս պահանջին բաւարարութիւն տալ. իսկ նա ամենայամառ կերպով պնդում էր. ոչ պաշտպանների միջնորդութիւնը, ոչ ծանօթների թախանձանքը եւ ոչ իշխանութեան սպառնալիքները անկարող էին նրա վրա որ եւ է ազդեցութիւն գործել—այնպէս որ նա առաջին նիստին հէնց այս պատճառով ներկայ չէր։ Վերջիվերջոյ աջողվում է նրան մի կերպ համոզել եւ դատարան տանել. բայց այստեղ Մուզօլինօն դարձեալ վերադառնում է իր հին պահանջին—«դուք մի նախագահէք», ասում է նա դատաւորին, «բայց եթէ ձեզ գեղջկական չորեր հագցնէին՝ այն ժամանակ կը դառնայիք մի հասարակ գիւղացի»։ Արդ՝ Մուզօլինօն իրան անմեղ էր համարում, այդ պատճառով չէր կամենում դատապարտվածի չորերով ներկայանալ դատաստանական ատեանին։

Սակայն նա ստիպված էր տեղի տալ՝ միայն առանց հրաժարվելու անմիջապէս յետոյ նախագահին ուրիշ դժուարութիւնների մէջ ձգելու։ Նա պահանջում է թոյլ տալ իրան հարց ու փորձից առաջ դեռ բանտում տեսած իր նշանաւոր երազը պատմել—սա այն երազն է, որ մենք վերեւ արդէն առաջ բերինք։ Նախագահն ընդդիմադրում է, բայց իզուր. այս անգամ Մուզօլինօն ոչ մի կերպ տեղի չէ տալիս եւ նախագահը հարկադրված է թոյլ տալ նրան պատմել իր երազը՝ ի նկատի ունենալով, որ դա «ներկայ եղող պսիխիատրներին կարող է

տալ նիւթ մատակարարել նրա հոգեկան վիճակի մասին»։

Նախագահը մի անգամ ստիպված է լինում մինչեւ իսկ նրան դատաստանական դահլիճից հեռացնել եւ նիստը առանց նրան չարունակել։

Մուզօլինօյի հիւանդոտ ինքնահաճութիւնը եւ կամայականութիւնն այն աստիճանի է հասնում, որ նրա փաստաբանները հետզհետէ հրաժարվում են նրան պաշտպանելուց։ Մնում է միայն գլխաւոր փաստաբանը, բայց սա էլ է հրաժարվում, որովհետեւ Մուզօլինօյի քրոջից մի վիրաւորական նամակ է ստանում։ Այնպէս որ նախագահն ստիպված է հրաժարվածներից մէկին խնդրել, որ բարութիւն ունենայ չարունակելու սկսված գործը։ Նախագահի այս միջամտութիւնը չատ հասկանալի է—առանց փաստաբանի դատը չարունակել՝ միայն Մուզօլինօյի հետ գործ ունենալ՝ կը նշանակէր իրան անելանելի վիճակի ենթարկել։

Մուզօլինօն բանտում, առանց դատաստանի ելքի մասին մտածելու, կամ փաստաբաններին իր սիրային արկածներն էր պատմում կամ բանաստեղծութիւններ գրում։ Լոմբրոզօն, որ առիթ է ունեցել ծանօթանալու այդ բանաստեղծութիւնների հետ՝ Մուզօլինօյին նուիրված մի յօդուածում ընդհանրապէս գովասանքով է խօսում նրանց մասին։ Ոճրագործ-բանաստեղծի նիւթը գլխաւորապէս իր սեփական անձնաւորութիւնն է եւ այն ազդեցութիւնը, որ տածում են գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչները դէպի ինքը։

Մուզօլինօյի հոգեկան առանձնայատկութիւնների մի մասը իր տարօրինակ արտայայտութեամբ կարող է եւ չատ բնական համարվել—ոմանք փորձում են մինչեւ իսկ ժառանգական

հիմքերով բացատրել։ Բայց որ նա երբեմն դիտմամբ է հիւանդոտ, տարօրինակ ձեւանում—սա էլ որոշ չափով հաւանական է։ Փաստաբաններից մէկը՝ Սպիցիվլին չատ էր աշխատում ապացուցանել, որ Մուզօլինօն հոգեպէս հիւանդ է—«թոյլ տուէք նրան դուրս տալ ամեն տեսակ յիմարութիւններ եւ ցնդաբանութիւններ», պատճառաբանում էր նա դատական նախագահին, «հմուտ անձնաւորութիւնները դրանով առիթ կունենան ծանօթանալու նրա հոգեկան դրութեան հետ եւ որոշելու պատասխանատուութեան չափը նրա արարմունքների համար»։

Սակայն իտալական դատաւորները, որոնք իրանց առօրեայ պրակտիկայում չատ անգամ կարեւորութիւն են տալիս «մեղմացնող հանգամանքներին»—այս անգամ անողոք գտնվեցին։ Մուզօլինօյին զրկեցին բոլոր քաղաքացիական իրաւունքներից եւ դատապարտեցին ցմահ բանտարկութեան։ Դատապարտվածը վերջին նիստում փորձեց մի անգամ էլ անձամբ վարել իր դատը։ Նա մի երկար ճառ է արտասանել, որ մի ժամից աւելի է տեւել։ Նա՝ բացի իրան անմեղ յայտարարելուց՝ խոստացել է ազատվելուց յետոյ հեռանալ Իտալիայից։ Նրա ճառն այսպէս է վերջանում—«Քրիստոսը մահվան դատապարտվեց. բայց նրանք, որոնք այն ժամանակ գահի վրա էին նստած՝ գղջացին։ Եթէ ինձ դատապարտէք՝ դուք էլ կը զղջաք։ Մտածեցէք, աւելի լաւ չէ՞ ազատել մեղաւորին, քան թէ դատապարտել անմեղին»։

Բայց նրա թէ այս կրակոտ եւ խառնակ ճառը եւ թէ բոլոր ճարպիկ մեքենայութիւնները անհետեւանք մնացին։

Վ. Նալբանդեան

ընդհանուր ժողովը՝ ընտրելու մի ներկայացուցիչ, որ մասնակցէ եկեղեցական գինու մասին կայանալիք համաժողովին Պետերբուրգում եւ քննելու գիւղատնտեսական բիւրօներ կազմակերպելու ծրագիրը։

—

Թիֆլիսի քաղաքային ուսումնարանական մասնաժողովի նախագահը ուրբաթ, յունիսի 28-ին, ներկայացրեց քաղաքային վարչութեան այն որոշումը, որ կայացրել է մասնաժողովը հանգուցեալ Շիօյեանի կտակի իրագործման վերաբերմամբ։ Ինչպէս յայտնի է, տիկին Շիօյեան թողել է քաղաքին մի բաւական մեծ տուն, որ այժմ 6,000 րուբլուց աւելի զուտ արդիւնք է բերում։ Մասնաժողովի անդամներից մի քանիսը ցանկութիւն են ունեցել այդ միջոցներով Թիֆլիսի Հաւլաբար թաղում բանալ արհեստաւորաց ուսումնարան եւ համաձայն կտակի զօրութեան՝ ընդունել այնտեղ ձրիաբար միայն հայ երեխաների, իսկ ուրիշ ազգութեան պատկանողներին—վարձով։ Սակայն մասնաժողովը, ի նկատի առնելով, որ 6000 րուբլի տարեկան եկամուտը բաւական չի լինի արհեստաւորաց ուսումնարանի նման մի հիմնարկութեան ծախքերը ծածկելու համար, մանաւանդ որ ուսումնարանական իշխանութիւնը անշուշտ կաւելացնէ քաղաքի կողմից կազմված նախահաշիւը, որոշեց Շիօյեանի կտակը իրագործելու համար՝ 15 հայ երիտասարդներ ուղարկել արտասահման բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու։

—

Մօտ օրերումս Թիֆլիսի քաղաքային արհեստաւորաց ուսումնարանի աշակերտները, այդ ուսումնարանի տեսչի ղեկավարութեամբ, մի ճանապարհորդութիւն կատարեցին դէպի Ալավերդիի պղնձահանքը, ուր սիրալիր ընդունելութիւն գտան պղնձահանքի դիրեկտօրի կողմից եւ մնալով այնտեղ երեք օր՝ նայեցին մանրամասնաբար ամբողջ գործարանը։ Առաջիկայ յուլիս ամսի կիսին աշակերտների այդ խումբը մի այլ ճանապարհորդութիւն կը կատարէ դէպի Բագու եւ Բալախանի՝ նաւթի արդիւնաբերութեան հետ ծանօթանալու համար։

—

«Донск. Рѣчь» լրագրին հեռագրում են Պետերբուրգից, թէ անասնաբուժական կենտրոնական վարչութեան մէջ մի մասնաժողով է կազմված՝ հիմնաւորապէս վերաքննելու այն կանոնները, որոնք վերաբերում են կենդանիների տեղափոխութեան երկաթուղիներով եւ ջրային ու խճուղու ճանապարհներով, ինչպէս նաւ սանիտարական - անասնաբուժական հսկողութեան վերաբերեալ կանոնները։

—

ԱԽԱԲԱԴԻՑ մեզ գրում են. «Այսօր վեցերորդ օրն է, որ անտանելի չոքերին յաջորդել է զով եղանակ։ Աւերիչ մորեխը, քաղաքի շուրջը գտնված արտերը եւ բանջարեղէնները փչացնելուց յետոյ, այժմ էլ լցվում է քաղաքի մէջ։ Քաղաքի կենտրոնում քիչ են երեւում, բայց կենտրոնից քիչ հեռու դժուար է մանգալը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ֆրէյսինէի եւ Գալլիֆէի մէջ տեղի ունեցած ընդհարումը օրվայ չարիք է այժմ ֆրանսիական մամուլի համար։ «Matin» լրագրի թղթակիցը այցելեց Ֆրէյսինէին. վերջինս յայտնեց նրան, որ եթէ նա յիրաւի որ եւ է խոստում տուած լինէր Օմալի դքսին, այդ դէպքում դքսի կուսակցութիւնը չէր սպասի 13 տարի եւ կը յիշեցվէր նրան, Ֆրէյսինէյին, այդ խոստումները՝ մանաւանդ այն ժամանակ, երբ նա մինիստրութեան նախագահ էր։ Ֆրէյսինէ կարծիք յայտնեց, թէ Գալլիֆէ ենթարկվել է միւս ծեր գեներալների ազդեցութեան, որոնք դէմ են զինուորական ծառայութեան երկամեայ ժամանակամիջոցին եւ համարում են, թէ ձեռքից չը պէտք է բաց թողնել ոչ մի միջոց կառավարութեան օրինագիծը տապալելու համար։

—Ինչպէս հաղորդում են «Daily Telegraph»-ին Հռոմից, այնտեղ քաղաքական մեծ նշանակութիւն են տալիս իտալական թագաւորի ուղեւորութեան եւ առանձնապէս այն հանգամանքին, որ նա նախապէս պէտք է այցելէ Պետերբուրգ եւ ապա Բերլին, մանաւանդ որ ռուսաց Կայսրը, թագադրութիւնից յետոյ կատարած ճանապարհորդութեան ժամանակ, չը չեղեց ճանապարհը դէպի Իտալիա։ Այս հանգամանքը բացատրում են նրանով, որ վերջին ժամանակ Իտալիայի համակրութիւնը դէպի Ռուսաստանը աւելի զօրացել է՝ իտալական թագաւորի ամուսնութեամբ չեռնոգորական իշխանուհու հետ։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր

Իմ բարեկամ Կօթելեանը վաղուց ի վեր ինձ հրաւիրում էր այցելելու իր կալուածքը։ Ես ժամանակ եւ յարմարութիւն չէի գտնում այդ անելու։ Վերջապէս հարցը դրական լուծում ստացաւ չոքի եւ տօթի շնորհիւ։

Պատահելով ինձ փողոցում յունիսի սարասփելի շոգ օրերից մէկում՝ Կօթելեանը նորից կրկնեց իր հրաւէրը։

—Վաղը ես գնում եմ իմ կալուածքը, ասաց նա, գնանք միասին։ Այստեղ շունչ քաշել չէ կարելի, գնանք մի երկու օր զովանանք, հանգստանանք եւ թարմացած նորից մտնենք այս փոշու աշխարհը։

—Հեռու է, առարկեցի ես։

—Երկաթուղու կայարանից մի ժամվայ ճանապարհ է միայն, վրա բերեց Կօթելեանը։

Կալուածքը գտնվում էր Գորու մօտ։

Ես ընդունեցի հրաւէրը եւ մենք հետեւեալ օրը ճանապարհ ընկանք դէպի Գորի։

Կալուածքը իսկապէս մեծ վայելչութիւն պատճառեց մեզ։ Զբօսանքներից յետոյ ես գրի էի անցկացնում իմ տպաւորութիւնները։

Մի ուրիշ անգամ մի առանձին յօդուածով ես կը հաղորդեմ այդ տպաւորութիւնները եւ նրանց առիթով իմ արած խորհրդածութիւնները։ Իսկ այսօր ստիպված եմ խօսելու ոչ-բանաստեղծական եւ ոչ հովուերգական բաների մասին։

—

Գորիում մենք մնացինք մի քանի ժամ։ Եւ ահա այդ մի քանի ժամվայ չարն ու բարին է իմ այսօրվայ խօսակցութեան նիւթը։

—Մեր Գորին վատ քաղաք չէ, ասաց Կօթելեանը, բայց շատ ծանր ու դանդաղ է առաջ գնում։

Նա պատմեց, թէ ինչ փոփոխութիւններ են առաջ եկել քաղաքային ինքնավարութիւն մտցնելուց յետոյ։ Պատմեց Լեախվա գետի մասին, որ բաժանվել է մի քանի ճիւղերի եւ սպառնում է քաղաքին։ Պատմեց եւ հայերի գործերի մասին։

—Այժմ մեր հայերի մէջ այստեղ մի իրարանցում կայ, յայտնեց նա։

—Ի՞նչ տեսակի, հետաքրքրվեցի ես։

—Ցաջորդի, երէցփոխների եւ ժողովրդականների մէջ երկպառակութիւն կայ։

—Լսել եմ, յայտնեցի ես, բայց մանրամասնօրէն տեղեակ չեմ։

—Ես ամփոփ կերպով, յայտնեց նա, տեղեկութիւններ կը տամ։

—

—Թոյլ տուէք, սկսեց նա, մի փոքր նկատողութիւն անել։ Ձեր «Մանրանկարներից» մէկում մի հարց էր առաջարկված, թէ արդեօ՞ք ազգականները կարող են պաշտօնակից լինել մի եկեղեցում կամ մի վարչութեան մէջ։

—Ցիշում եմ, այդ հարցը տուել էր ինձ էջմիածնի մի վարդապետ։

—Եւ իբրեւ տարօրինակ մի փաստ, շարունակեց Կօթելեանը, յայտնված էր, որ Գորու եկեղեցիներից մէկում մի եղբայրը քահանայ է եղել, իսկ միւսը երէցփոխ։

—Միթէ՞ ճիշտ չէ, բացականչեցի ես։

—Ճիշտը ճիշտ է, վրա բերեց Կօթելեանը, բայց փաստը աւելի տարօրինակ է, քան դուք կարծում էք։

Ի՞նչպէս։

—Այ ինչպէս։ Այդ քահանան մօտ վեց տարի ինքն է եղել երէցփոխ։

—Ի՞նքը, տէրտէ՞րը, զարմացայ ես։

—Այո, ինքը տէրտէրը, տէր Սահակ տէր Մինասեանցը։

—Չեմ հաւատում, յայտնեցի ես։

—Իրողութիւն է, նկատեց Կօթելեանը։ Տէրտէրը երէցփոխ էր 1888-ից մինչեւ 1894 թիւը։

—Եւ արդեօ՞ք լաւ երէցփոխ էր, հետաքրքրվեցի ես։

—Ինչպէս չէ, ժպտաց Կօթելեանը։ Տէրտէրը իրան եւ իր հօրը, որ քահանայ էր, յատկացնում էր 240 րուբլի ռոճիկ։ Տարիներ անցնելուց յետոյ, 1892 թուին, նա կազմել էր տուել մի համախօսական, որով յետին թւով սրբագործվում էին ռոճիկները։ Բանից դուրս եկաւ, որ համախօսականին ստորագրող 18 հոգուց վեցը անչափահաս էին, իսկ եօթը իրան ազգակից։

—Ցետո՞յ։

—Տէրտէր-երէցփոխի հաշուից դուրս եկաւ, որ մի ամբողջ տարվայ մուտք եկեղեցին ունեցել է լուսագնից, մկրտութեան, պսակի արարողութիւններից, ջահերից, թագերի վարձից, դիաբարձ սեղանից՝ ընդամենը 45 կոպէկ։

—Այդ արդէն սկսում է յիշեցնել մեր Թիֆլիսի Կուկիայի Նորաշէն Աստուածածնի եկեղեցու հին հաշիւները, նկատեցի ես։

—Չէ, մեր Գորին էլ պակաս չէ, վրա բերեց Կօթելեանը, տէրտէր-երէցփոխը ցոյց էր տուել բուրվառի համար ծախք մի բեռ ածուխ։

—Ներելի է դա, նկատեցի ես, տարին մի բեռ ածուխ։

—Ոչ, խօսքս կտրեց Կօթելեանը, ամսական մի բեռ ածուխ, իսկ մի տարի էլ ցոյց է տուած 15 բեռ։

Կօթելեանը պատմեց այդ առիթով ինչ որ մի խանութպանի վարձի պատմութիւն։

—Տէրտէր-երէցփոխը, շարունակեց Կօթելեանը, նշանակել էր ծախքերի մէջ 7 ամսվայ ռոճիկ մի տիրացուի, որ 8—9 ամիս առաջ գնացած է եղել Բաթում։ Մոմից եւ կիսայրեալից նա ցոյց էր տուել 43 րուբլի արդիւնք, մինչդեռ տարեկան ծախսվում էր 4—6 պուդ մոմ, որ պէտք է բերէր 400—700 րուբլի արդիւնք։ Զարմանալի է եւ այն, որ չար բաղդը հալածում էր տէրտէրին. Նրա երէցփոխութեան օրով անյայտ չարագործները կողոպտեցին եկեղեցին եւ չը բռնվեցին։

—Իսկ իշխանութիւնը ինչպէս էր վերաբերվում դէպի այդ բազմաչխատ գործունէութիւնը, հետաքրքրվեցի ես։

—Տէրտէրը վարձատրվել է խաչով եւ կամիլավկայով։

Կօթելեանը պատմեց մի քանի ուրիշ սխրագործութիւններ տէրտէրի կեանքից եւ կանգ առաւ մի այրի կին Տուլիեվայի կտակի վրա։ Այդ Տուլիեվան տէրտէրի խորհրդով կտակել էր 600 րուբլի «թաղմերս», 50 ր. ծանդիլի ծախք եւ յետոյ 200 րուբլի եկեղեցուն նուէր այն պայմանով, որ իրան թաղեն եկեղեցու բակում։ Տէրտէրը դրամի ապահովութեան համար փողը չորս տարի իր մօտ պահեց, յետոյ տուեց 150 րուբլի եւ վերջապէս լրացուցիչ 50 րուբլի էլ։

—

—Դուք կարո՞ղ էք արդեօք երեւակայել այսպիսի մի բան, հարցրեց Կօթելեանը, մեր Գորու միւս տաճարում, Քարաշէն եկեղեցում, 17 տարի շարունակ ոչ Ջրօրհնէք է եղել եւ ոչ Ծաղկազարդ, 17 տարի շարունակ ոչ խաչն է հանվել ջրից եւ ոչ դռնբացէք է կատարվել։

—Ինչո՞ւ։

—Գոնէ երէցփոխական հաշիւներում չէ նշանակված ոչ մի մուտք։ Բացի այդ՝ ինչպէս երեւում է, այդ 17 թիւը մի առանձին նշանակութիւն ունի մեզ համար. որովհետեւ 17 սաժէն պատ շարելու համար ցոյց է տրված 1600 րուբլի ծախք, ուրեմն մօտ 100 րուբլի ամեն մի սաժէնը, մինչդեռ ուրիշները մեր Գորում նոյնը անում են 3—3½ րուբլիով։ Բայց աւելի տարօրինակ է այն, որ 5 լուսամուտ մեծացնելու վրա ծախք եղել է 682 ր. 84 կոպէկ։ Այդ հաշուի առաջ ի հարկէ մեծ բարեբարութիւն է այն, որ տանիքի համար վերցրած 414 ցինկի թերթի վրա ծախսված է 1884 ր. 82½ կոպէկ, այսինքն իսկականի միայն ուղիղ երկպատիկը։

—Ես չեմ հաւատում իմ ականջներին, մըրմնջացի ես։

—Բայց պէտք է խոստովանել, որ Քարաշէնի երէցփոխը մի բանում հետեւող էր Աւետարանի. Նա եկեղեցական փողերը թողել էր առանց տոկոսի. տոկոս վերցնելը մեղք է համարել։ Վերջիվերջոյ 28 տարի երէցփոխութիւն անելուց յետոյ նա յանձնել է իր յետնորդին եկեղեցական դրամարկղը նոյն վիճակի մէջ, ինչպէս որ ինքը վերցրել էր։ Եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ նա կարող էր վատնել եւ աւելի պակաս ցոյց տալ, կը տեսնենք, որ նա արժանի է շնորհակալութեան։

—

Կօթէլեանի հետ մենք անցանք Գորու փողոցները։ Նա ծանօթացնում էր ինձ քաղաքի փոքր ի շատէ նշանաւոր տների եւ տեղերի հետ։

—Գնանք այս կողմ, առաջարկեց նա, ես ձեզ ցոյց կը տամ մեր հոգեւոր կառավարութեան ատեանը։

Մենք գնացինք։

Ատեանը գտնվում է բարձր տեղում եւ գետեղված է միջին յարկում։ Մենք բարձրացանք մինչեւ պատշգամբը։

Այստեղ խռնված էր բազմութիւն եւ տեղի ունէր յուզված խօսք ու զրոյց։

—Այս ինչ է այստեղ, հետաքրքրվեցի ես, միթէ միշտ այդպէս լիքն է լինում ատեանը։

—Ոչ, սա բացառութիւն է, բացատրեց Կօթելեանը. այստեղ պաշտօնական քննութիւն է կատարվում։ Թիֆլիսի կօնսիստօրիայից եկել է քննիչի պաշտօնով Զարդեղեան քահանան, նա քննում է այն գանգատները եւ բողոքները, որ տրվել են մեր յաջորդի դէմ։

Նայեցինք դէպի ատեանը։ Դա մի փոքր սենեակ էր։ Այստեղ դրված էր մի սեղան, ծածկած կանաչ մահուդով, վրան զերցալը։ Բազկաթոռի վրա փառաւորապէս նստած էր տեղական յաջորդը, նրա կողքին երկու անդամներ՝ Արշակունի եւ Գուլեանց՝ գիւղական քահանաներից։ Անկիւնում, մի ուրիշ սեղանի մօտ, նստած էին քննիչ Զարդեղեանը եւ քարտուղարը։ Ատեանումն էին նաեւ երեք երէցփոխները եւ քաղաքի քահանաներից հինգը։ Փոքր սենեակում այդքան մարդկանց խռնվելը մի պատիժ էր նրանց համար, իսկ դեռ ներս էին կանչվում բողոքողներ եւ վկաներ՝ նրանցից ցուցմունքներ վերցնելու համար։

—Դուք ո՞ւմ կողմիցն էք եկել, հարցրեց ինձ պատշգամբում կանգնած մի մարդ։

—Ինչպէ՞ս թէ ում կողմից, հարցրի ես։

—Արդեօք յաջորդի՞ կողմից, թէ հակառակորդների կողմից։

Ես ժպտացի եւ ոչինչ չը պատասխանեցի։

Պատշգամբից բացվում էր գեղեցիկ տեսարան։ Այդտեղից երեւում էին երկաթուղու կայարանը, վրաց Գորիս-Ջվարի կոչված ուխտատեղը, անտառապատ սարերը, լեռնային գագաթները, իսկ ներքեւում քաղաքը։ Ես մոռացայ թէ որտեղ եմ։ Ցանկարծ Կօթելեանը ինձ սթափեցրեց։

—Նայեցէք այս մարդկանց, ասաց նա, որոնք այս պատշգամբումն են։ Սրանք այստեղ ներկայացնում են «կուլիսների ետեւը» կամ քննութեան ստուերը։ Ամեն մի մարդու նրանք աշխատում են «տեսնել», զանազան սպառնալիքներ կարդալով նրանց, կամ շողոքորթելով։ Մի գլուխ վախեցնում են Սիբիրով։ Խեղճ բողոքաւորները շուարված են մնացել։

Խօսակցութիւնը պատշգամբում կատարվում էր վրացերէն լեզուով։ Կօթելեանը ինձ համար թարգմանում էր։

—Ահա նայեցէք, ասաց նա, ատեանում գտնվող այն երեք երէցփոխներին։ Դրանք մեր սիրելիներն են։ Դրանք բողոքի ներկայացուցիչներն են։ Դրանք հանդէս են եկել փոխարինելու մեր հին կողոպտիչներին։ Դրանց ընտրութիւնը մեր Գորու ծխական ժողովրդի մէջ սկսվող ինքնաճանաչութեան առաջին նշանն է։

—Լսել եմ դրանց մասին։

—Դրանցից մէկը ուսուցիչ է՝ Գ. Խիթարեան, միւսը կալուածատէր՝ Գ. Ամիրաղեան եւ երրորդը դեղավաճառ՝ Մ. Մարութեան։ Դրանց օրով վերջապէս սկսվեց կանոնաւոր երէցփոխական հաշուեւտուութիւն եւ մենք իմացանք, թէ ինչ ասել է եկեղեցու եկամուտ։ Թէ չէ մենք մոռացել էինք եկեղեցու եկամուտ խօսքը։

—Իսկ յաջորդը ինչպէս վերաբերվեց նրանց, հետաքրքրվեցի ես։

—Ցաջորդը այցելութիւն արեց նրանց, բայց երէցփոխները ապերախտ դուրս եկան։ Երէցփոխները փետրվարի 22-ին, Կաթողիկոսի Թիֆլիս եղած ժամանակ, խնդիրք մատուցին նրան, որ նա նշանակէ մի բանիբուն, քարոզիչ մարդու։ Այդ խնդիրքից յետոյ մի տարօրինակ բան պատահեց մեր Գորում, որ առաջվայ ժամանակները անյայտ էր մեզանում։

—Ի՞նչ բան, հարցրի ես։

—Ահա ինչ, շարունակեց Կօթելեանը։ Ուսուցիչը ենթարկվեց իր տեսչի կողմից հարց ու փորձի եւ ստիպված եղաւ բացատրութիւններ տալ. դեղավաճառը նախազգուշութիւն ստացաւ գաւառի մի հեղինակաւոր անձից. նոյն նախազգուշութիւնը ստացաւ եւ քահանաներից մէկը։

—Ճիշտ որ տարօրինակ բան է, համաձայնվեցի ես։

—Բայց բնորոշ մեր ժամանակի եւ բարքերի համար։

—

Ես շատ տարօրինակ եւ բնորոշ բաներ էլ լսեցի քննութեան մասին։

Բայց դրանց մասին ես մտադիր չեմ խօսել։ Թէ երէցփոխները, թէ քահանաների մի մասը եւ թէ ժողովրդականներից շատերը դիտաւորութիւն ունէին բողոքել ուր հարկն է։ Գորեցիների ասելով՝ այդպիսի քննութիւնը ոչ տեսնված է եւ ոչ լսված։

Ես չեմ խօսի եւ այն բոլոր պատմութիւնների մասին, որ լսեցի յաջորդի վերաբերութեամբ։ Եթէ լսածներս ճիշտ են, այն ժամանակ ես պէտք է ստիպված լինէի մի շարք հեռու ակնարկներ անել եւ բազմակէտեր դնել։ Երեւակայեցէք ուրեմն անթիւ եւ անվերջ բազմակէտեր։

Բայց ես չեմ ուզում հաւատալ իմ լսածներին։

—

—Նայեցէք այն երկու քահանաներին, շարունակեց Կօթելեանը, դրանցից մէկը այն տէրտէր-երէցփոխն է, որի մասին պատմեցի, միւսը, որը տէր Եղիշէ Տէր Սահակեանցը մի քանի անգամ զրկվել է քահանայագործութիւնից եւ ապաշխարել է սաղմոսներ կարդալով։ Այն միւս երկուսը, երկու Արշակունիներ, նոյնպէս կողմնակիցներ են, բայց ոչ-երդուեալ եւ կը ցանկանային երկու կողմից էլ խնամիներ ճանաչվել։ Այս մէկը, տէր Պետրոս Վարշամեանց, հակառակորդ է. սրա հետ համախոհ է եւ Ցակոբ քահանայ Խուցեանց, որ հիւանդ է եւ բացակայ է։ Իմ համակրութիւնը անկասկած վերջիններիս կողմն է։

Կօթելեանը պատմեց Գորու անցեալ եւ նոր կեանքից մի շարք բնորոշ փաստեր, որոնք պարզում էին, թէ ինչ դերեր են կատարել իրանց քահանաները։

—Մենք մի նորութիւն էլ իմացանք այս տարի, ասաց նա, այդ այն է, որ քահանային վերցնում են իր ընտրող ծուխից եւ զոր տեղը ուղարկում ուրիշ տեղ, ուր նա բոլորովին աւելորդ է։

—Ի՞նչ էք ուզում ասել։

—Ահա այն քահանան, Արշակունի Անդրէասը, մեզ բոլորովին հարկաւոր չէ եւ աւելորդ է։ Նրան վերցրել են Ախալգօրի գիւղից, որի վրա նա ձեռնադրվել է եւ որտեղ նա հարկաւոր էր եւ բերել են մեր Քարաշէն եկեղեցին, ուր արդէն երկու քահանայ կայ։

—Անհասկանալի է։

—Նրա նշանակելու առիթով մենք ստացել ենք մարտի 7-ից գրված մի տարօրինակ թուղթ, որի մէջ ասված է, որ նրան նշանակում են Գորի՝

«ի միաբանակցութիւն Քարաշէն ս. Ստեփաննոս եկեղեցւոյ, իբրեւ երրորդ քահանայ առանց հովուելոյ ծխուխս, բաւականանալով միայն ժամօրդարամով եւ այլ արդեամբք մինչեւ ցբացումն տեղւոյն»։

—Ճիշդ որ տարօրինակ է, բացականչեցի ես։

—Մանաւանդ տարօրինակ է այն պատճառով, որ դեռ 1898 թուին այդ Անդրէասի Գորի բերելու հարցը յարուցված էր մի թէրի համախօսականով, որին ստորագրել էր ծխականների միայն մի ութերորդ մասը։ Եւ այն ժամանակ կօնսիստօրիան մերժել էր, իսկ այժմ երեւի աւելի համոզեցուցիչ եւ ուժեղ առարկութիւններ են գտնվել։

—

Գորու տարօրինակ եւ բնորոշ երեւոյթները փչացրին մեր տրամադրութիւնը։

Շուտով մենք թողինք Գորին և գնացինք Կօթելեանի կալուածքը, բնութեան ծոցում հանգիստ վայելելու։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

28 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Յունիսի 28-ին, ի Տէր հանգուցեալ Թագաժառանգ Գէօրգի Ալէքսանդրովիչի յիշատակի օրը, Թագաւոր Կայսրը, Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորովնա, Օլդէնբուրգեան մեծ դուքսն եւ մեծ դքսուհին, Մեծ-Իշխաններն եւ Մեծ-Իշխանուհիները «Александрія» զբօսանաւով ժամանեցին Պետերբուրգ եւ ներկայ գտնվեցին ժամասացութեան Պետրո-Պաւլօվսկի տաճարում։ Վարշավեան երկաթուղու գծով ժամանեցին Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորովնա, Մեծ-Իշխանուհի Մարիա Ալէքսանդրովնա, Նորին Բարձրութիւն Թագաժառանգը եւ Մեծ-Իշխանուհի Կսէնիա Ալէքսանդրովնա եւ կառքերով ուղեւորվեցին Պետրո-Պավլօվսկի տաճարը։ Հոգեհանգստեան կարգը կատարեց պալատական հոգեւորականութիւնը։

Երէկ եւ այսօր Օլդէնբուրգեան մեծ-դուքսն եւ մեծ-դքսուհին այցելութիւններ տուին Նոցա Մեծութիւններին, Նորին Բարձրութիւն Թագաժառանգին եւ միւս Բարձրագոյն Անձանց։

Յունիսի 27-ին, Պետերհօֆի Մեծ-պալատում տեղի ունեցաւ ընտանեկան ճաշկերոյթ՝ մասնակցութեամբ Օլդէնբուրգեան մեծ դքսի եւ մեծ դքսուհու։

Յունիսի 27-ին արխիւնեան նեգուսի դեսպան Արուն Մաթէոսին այցելեցին Կ. Պ. Պօբեդօնօսցեւ եւ Վ. Կ. Սաքլէր։

Պալլիզէնի թղթի գործարանների ակցիոնեական ընկերութիւնը դադարեցրեց վճարումները։ Ակցիոնէրների մի խումբ միջնորդութիւն է յարուցել մասնաժողով նշանակելու մասին, որ վերջացնէր այդ ընկերութեան գործերը։

Անտակօշակու մարմինը կը բերվի Պետերբուրգ թաղելու։

ՎԼՐԺԲՕԼՕՎՕ։ Այսօր անցկացաւ Մէկլէնբուրգ-Շվէրինեան մեծ դքսուհի Անաստասիա Միխայլօվնա դէպի Պետերբուրգ։

ԿԻԵՎ։ Յունիսի 27-ին Ֆաստով եւ Կօժանկա կայարանների միջեւ տեղի ունեցաւ ապրանքատար գնացքի խորտակումն, որի ժամանակ ջարդվեցին 27 վագօններ. սպանվեց մի հոգի։ Երեք ժամին կէսօրից յետոյ երթեւեկութիւնը վերականգնված է մի ճանապարհով, երեկոյեան ենթադրվում է վերականգնել եւ միւս ճանապարհով։

ՍՈՒԽՈՒՄ։ Սմեցկիի՝ Գուլրիպշեան սանատօրիայի կառավարիչ նշանակված է Ս. Ս. Եմիլեանօվ։ Սանատօրիայում պէտք է տեղաւորվեն 120 հիւանդներ։ Սանատօրիայի բացումը տեղի կունենայ հոկտեմբերի 1-ին։

ՊԱՐԻԶ։ Մինիստր - նախագահը առաջարկեց պրէֆէկտներին յայտնել կրօնական համայնքներին, որոնք թոյլտուութիւն չեն ստացել մինչեւ այժմ, որ նրանք փակեն իրանց հիմնարկութիւնները ութօրեայ ժամանակամիջոցում, որի լրանալուց յետոյ պրէֆէկտները պարտաւոր են իրանք փակել այդ հիմնարկութիւնները, որոնց ընդհանուր թիւը հասնում է 2000-ի։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ։ Յունադաւան երկու արեղաներ, իրանց բացակայութեամբ, դատապարտված են բանտարկութեան ինն եւ չորս ամիսներով այն բռնութիւնների համար, որ նրանք գործ են դրել գերմանացի ֆրանցիսկեաններէ դէմ։

ՍՕՖԻԱ։ Կառավարութիւնը առաջարկել է պատգամաւորական ժողովին մի օրինագիծ, որով զօրքի կազմը երեք տարվայ ընթացքում 45 հազարից իջեցնվում է 40 հազարի։

ԼՕՆԴՕՆ։ Երէկ, երբ մեծ ամբոխ սպասում էր Թագուհու անցնելուն Բրիժենստարիտով, եկեղեցուց պոկվեց մի քար՝ մօտ 100 կիլոգրամի ծանրութեան, որով սպանվեց մի կին եւ մի քանիսը վիրաւորվեցին։

ՖՕՐՏ-ԴԸ-ՖՐԱՆՍ։ Երէկ տեղի ունեցաւ ամենազօրեղ բռնկումն հրաբուխից, որ շարունակվեց 6 ժամ։ Ազգաբնակութիւնը սարսափի մէջ է։ Աւերածի չափը յայտնի չէ։ Հեռագրական թելերը հալված են։

ՀՌՕՄ։ Արքայական գնացքը այսօր անցաւ Վերօնայից։ Հաւաքվեց բազմաթիւ ժողովուրդ։ Թագաւորի անցնելուն տուած է ոչ-պաշտօնական ձեւ։

ԱԼՍ։ Թագաւորը ժամանեց առաւօտեան 7 ժամին եւ 20 րոպէին եւ կարճ ընդմիջումից յետոյ ճանապարհը շարունակեց։

ԲԵՐԼԻՆ։ «Կեօլնի լրագիրը» կարծիք է յայտնում, թէ Բրիւսէլի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւնները երեւի խնդրի պատասխանի ռուսական յայտագրին։ Պետութիւնները փորձ կը փորձեն հայեացքներ փոխանակելու։ Ինչպէս նկատում է «Deutsche Tages-Zeitung», «Կեօլնի լրագրի» հաղորդածից կարելի է եզրակացնել, որ օտարերկրեայ կառավարութիւնները չը գիտեն թէ ինչ անեն ռուսական յայտագրի առիթով։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Օրէնսդրութիւնների ժողովածուի» մէջ յունիսի 21-ից հրատարակված են 1) նոր կանոնադրութիւն մուրհակների մասին, 2) օրէնքների ժողովածուի X հատորի մէջ արած փոփոխութիւններ արտաքոյ ամուսնութեան ծնված երեխաների մասին, 3) կանոններ՝ թէյը պարտաւորաբար բանդերօլով փաթաթելու մասին Ջինաստանի սահմանին կից յիսուն վերստ տարածութիւն ունեցող շերտում, եւ 4) Սօսնօվից գիւղը քաղաքի վերածելու մասին։

29 յունիսի

ՄՕՍԿՎԱ։ Սերբիական արտաքին գործերի մինիստրութիւնը յանձնարարեց Մօսկվայի հիւպատոսին Մօսկվայի ապրանքների նմուշներ ուղարկել Բէլգրադի թանգարանի համար՝

ԻՆՍՊՐՈՒԿ։ Իտալական թագաւորը ժամանեց 1 ժամ 46 րոպէին կէսօրից յետոյ եւ ճանապարհ ընկաւ հինգ րոպէից յետոյ։ Նա գնում է ծպտեալ. դիմաւորութիւններ չեն լինում։

ՕԴԴԷ։ Առաւօտեան կայսրը ընդունեց Վալդէկ-Ռուսսօյին, որ եկել էր երէկ երեկոյեան «Արիատնա» շոգենաւով։

ՕԴԷՍՍԱ։ Սեւծովեան նաւատորմի եկած նաւերի թւում է եւ «Ростиславъ» զրահակիրը, որ Մեծ-Իշխան Ալէքսանդր Միխայլօվիչի հրամանատարութեան տակ է գտնվում։

ԼՕՆԴՕՆ։ «Րէյտէրի գործակալութեան» տեղեկութիւններով՝ հրաւէրներ օտար արքունիքներին՝ թագադրութեան ներկայ լինելու համար՝ չեն ուղարկվի։

ՊԱՐԻԶ։ Օրինագիծը՝ Բրիւսէլի դաշնադրութեան եւ շաքարի մասին՝ ստորագրվեց մինիստրների խորհրդում։

ԲԼՕՒՄՖՕՆՏԷՆ։ Բօէրական օֆիցէրներից եւ նախկին կառավարութեան պաշտօնեաներից մի քանիսը հրաժարվեցին երդումն տալ այն ձեւով, որ խիստ պարտաւորութիւններ է դնում, բայց շատ քչերը միայն հրաժարվեցին ստորագրել յայտարարութիւնը Էդուարդ թագաւորին ճանաչելու եւ ընդունելու մասին։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սրանով պատիւ ունեմ յայտնելու մեզ հետ գործ ունեցող պ. պ. վաճառականներին, որ Ադստաֆա երկաթուղու կայարանում յանձնարարական գրասենեակը ներկայ յուլիսի 1-ին փակելով՝ նոյն գրասենեակը փոխադրում եմ Երեւան, որը բաց կը լինի նոյն ամսի 20-ից, ուստի խնդրում եմ հարկաւոր դէպքում դիմել մեզ։

Յովակիմ Յովհաննէսեան Յակովբեանց

4—5

ԳՆԻՑԷՔ ՏՈՒՆ

եթէ կամենում էք ստանալ 8% եւ որ կարող է բերել աւելի եւս։ Տունը գրաւ է դրված բանկում։ Յանկացողները թող դիմեն Գանօվսկայա փողոց, Օսիպօվի մօդային մագազինը. հարցնել Ջէրբէզօվին։ 3—5

Լոյս տեսաւ

Գ. ՇԵՐԵՆՑԻ

ՍՐԲԱՎԱՅՐԵՐ

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վասպուրականի գլխաւոր եկեղեցեաց, վանօրէից եւ ուսումնարանաց։

Գինն է 40 կ.

Հարցնել Կուկիոյ Թանդոյեան ս. Աստուածածին եկեղեցին՝ Г. Шеренцу եւ Թիֆլիսի հայ գրավաճառանոցներում։ 3—3

ՃՂԹԱՅ

Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան Վարչութիւնը յայտարարում է ի գիտութիւն բաժնետէրերի, որ սոյն յունիսի 19-ից մինչ 28-ը ներփակված եւ յունիսի 29-ից ուլիս ներփակված տուգանքով նշանակված է 5% վճար, այսինքն իւրաքանչիւր փային րուբլի։ Վճարի ժամանակ պէտք է ներկայացնել բաժնետոմսերը։

Վճարները ընդունվում են 10-ից մինչեւ 2-ը եւ 7-ից մինչեւ 9 ժամը երեկոյեան. (20, 26, 28, յուն. եւ 1, 5, յուլ.) 3—5

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են՝

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ իշխ. Մ. հրատ., Պատկերազարդ այբուբեն, ուղղած, փայտէ քառակուսիներ (կուբիկներով). Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր. 50 կ.։
ԼԷՕ, Յովսէփ կաթողիկոս Արղութեան, 4 պատկերով, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 60 կ.։
ՎԼԵԲԷՐ Սիմ. Դր., Արարատը Սուրբ Գրոց մէջ, Վիեննա, 1901 թ. գ. 50 կ.։
ՔԱՋՈՒՆԻ Հ. Մ., Կաթնաքանութիւն, նկարներով, Վենետիկ 1901 թ. գ. 75 կ.։
ՖԻՆԿ Ն. Ֆ. պրօֆ., Նեղոսի Դոքսապատաի Կարգագրութիւն պատրիարքական աթոռոյն, ...րէն եւ յունարէն, մաքուր տիպ, Վաղարշապատ, 1902 թ. գ. 1 ր.։
ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ իշխ. Մ., Պատկերազարդ շարժականայբուբէն 5 ձեռք մի տուփի մէջ 1 ր.
ԷՖՐԻԿԵԱՆ, Գրպանի ատլաս, գ. 1 ր. 75 կ.
Է. ԼԸԿՈՒՎԷ, բարոյախօսութիւն զկանանց, գ. 1 ր. 20 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, Въ Центральную Книжную Торговлю. (Ն.) 3—5

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՍՆ ԵՒ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Առեւտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց եւ պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշւապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ։

Աւանդելի առարկաները սրանք են՝ 1) Առեւտրական Տնտեսութիւն. 2) Առեւտրական Թուաբանութիւն. 3) Հաշւապահութիւն (պարզ, կրկնակի եւ բանկային).4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առեւտրական թղթակցութիւն. 6) Առեւտրական եւ մուրհակի կանոնադրութիւն եւ 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 16-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 2-ից ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչեւ 12-ը, եւ երեկոյեան 4-ից մինչեւ 6 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնովի տանը № 9, Սերգիեվսկայա եւ Լերմօնտովսկայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը եւ կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (Հ. Կ.) 4—25

Այս տարվայ Սեպտեմբերից բացվում է Օդեսայում

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ՄԱՐԿՕՎԻՉ

Դիմել տեղեկութիւնների համար.—Սադօվայա փող. № 15. 7—10

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ

վաճառվում են հետեւեալ գրքերը՝

«Լազիստան, Հայաստան եւ Քիւրդիստան», թարգմ. Միքայելի—50 կ.
«Ջանազանութիւն հինգ դարուց», Մ. եպիսկոպոս Տէրունեանի, 3 հատոր—2 ր. 80 կ.
«Փշրանք», մի պատկեր գաւառային կեանքից, Կ. Մելիք-Շահնազարեանի—15 կ.
«Ուղեցոյց գործնական գինեգործութեան եւ չերամապահութեան», Կ. Մելիք-Շահնազ.—1 ր.
«Զուռնաչի Խաչան», գրեց Տմբլաչի Խաչան, 2 հատոր—80 կ.
«Ռուսական Հայաստան կամ Արաքսի աւազանը. Ուրմիա լիճ եւ առաջաւոր Ասիա», թ... Միքայելի—30 կ.
«Նիկոլ եպիսկոպոս եւ պատմութիւն դարձին Հայկազանց Լեհաստանի ի կաթօլիկութիւն», եպիսկ. Այվազեանի—30 կ.
«Դեօլինգերի նամակները եւ յայտարարութիւնները Վատիկանի հրովարտակների մասին», 1887—50 կ։
«Բաղդատական քերականութեան ծագումը եւ օգուտները», Դաւիթ-բէկի—50 կ.
«Արշալոյս քրիստոնէութեան հայոց», հ. Ղ. Ալիշանի—1 ր.
«Ինչպէս տերեւները», Յովսէփ Ճեազօզայի (Վենետիկ)—75 կ.
«Աստուածային կատակերգութիւն», թարգմ. հայր Ղազիկեան (Վենետիկ) 1 ր. 25 կ.
«Գրպանի Ատլաս», հայր Էփրիկեանի (Վենետիկ) նոր տպագրված, կազմով—1 ր. 75 կ.
«Երկրագործութեան անհրաժեշտ գիտելիքներ», Գ. Ղազարեանի—90 կ.
«Ցիշատակարան աղէտից Գրիգոր Խլաթեցւոյ, պատմական վիպասանութիւն—15 կ.
«Աւետարանը պատմութեան մէջ», թարգմ. Ա. Տէր-Յակովբեան—20 կ.
«Պատմութիւն ժողովոց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ», Աբէլ եպիսկոպոսի—40 կ.
«Յիսուս Քրիստոսի երկրաւոր կեանքը եւ վարդապետութիւնը», Տ. քահ. Մարաղեանի—1 ր.

Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ «ГУТТЕНБЕРГЪ». Г. Галустяну, Лор... Меликовская ул. № 11. 3—3

„Փ. Ն. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ"

ԿՕՆՖԷՏԻ ԵՒ ՇՕԿՕԼԱԴԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսում մեր պատրաստած ապրանքները ալ ...

Կովկասում կօնֆէտի արդիւնաբերութեան

ՄԻԱԿ ՄԵԾ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵԴԱԼԻ

Առանձնապէս յանձնարարում ենք. ՌԱՀԱԹ-ԼՕԽՈՒՄ, Կարամէլ «ԻՒԲԻԼԷՕՆԱՅԱ» եւ առհասարակ բարձր յատկութեան կարամէլներ մրգեղէնով։

Գործարանում աշխատում են մայրաքաղաքի նշանաւոր վարպետներ։

Պատուէրներով դիմել. Թիֆլիս, Պավլօվսկայա փողոց, սեփական տուն

Գործարանի հեռախօս № 362, գործարանական խանութինը № 772։

58—100 (Հ. Կ.)

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 29 Іюня 1902 г.

Электропечатня Груз. Издат. Т—ва, Б.-Ванкская ул.